

Research Paper

Assessing the effects of free trade-industrial zone on social justice in Chabahar city[❖]

Abdolmajid Mihankhāh¹, Masoumeh Hāfez Rezāzādeh^{2*}, Mahmoud Rezā Anvari²

1. PhD Student in of Geography and Urban Planning, Department of Geography and Urban Planning, Zahedan Branch, Islamic Azad University, Zahedan, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Geography and Urban Planning, Zahedan Branch, Islamic Azad University, Zahedan, Iran.

 DOI: 10.22124/GSCAJ.2023.22203.1160

Received: 2022/04/27

 DOR: 20.1001.1.27831191.1402.4.1.6.2

Accepted: 2023/03/27

Abstract

Free trade-industrial zones as a stimulus for economic development in many countries ultimately leads to the development and social welfare of the people of the region. Therefore, the purpose of this study was to assess the effects of free trade-industrial zone on the social justice in Chabahar city. The present analytical research was an applied research in terms of purpose and it was a survey research in terms of the method. Data collection was done in two ways: library studies and field studies (questionnaire). The statistical population included residents of Chabahar (106739 people) from which 382 people were selected as the sample using the Cochran's formula. The questionnaires were distributed in the four districts of Chabahar city in terms of population ratio. Data were analyzed using (SPSS), (AMOS) and Combined Human Development Index (HDI). The results of the Spearman correlation test showed that there is a positive and significant relationship between the free trade-industrial zone variable and the dimension social justice at 99% confidence level. The results of regression analysis showed that 95% of the changes in the dependent variable (social justice) is explained by the independent variable (free trade-industrial zone). Also, the results of the structural model of the research using AMOS software indicated that the relationships between social justice indicators are significant. Finally, the results of the Combined Human Development Index (HDI) showed that among the four districts of Chabahar city, the second district with a rate of (81.4) is in a semi-privileged condition; it is in a better condition than other districts.

Keywords: Free Trade-Industrial Zones, Social Justice, Urban Areas, Chabahar.

Highlight

- Most of the changes in social justice in Chabahar city are explained by the commercial-industrial free zone.
- The commercial-industrial free zone has created different spatial effects in the areas of Chabahar city.

Extended Abstract

Introduction

The creation of free trade zones, special economic zones and throughout the export processing zones is one of the goals of regional and national planning, in order to increase and develop exports, create employment, attract the domestic investment, transfer technology, increase public income, etc. The implementation of such programs and the creation of such areas always requires consequences in the economic, political, social and cultural dimensions. Free trade-industrial zones as a driver of economic development in many countries ultimately lead to the development and social welfare of the people of the region. Therefore, the aim of the present study was to measure the effects of the free trade-industrial zone on social justice in the Chabahar city.

❖ This article is taken from the doctoral thesis of the first author entitled "Evaluation of the social effects of commercial-industrial free zones on urban areas (case study: Chabahar city)" which was defended with the guidance of the second author and the advice of the third author at Islamic Azad University, Zahedan branch.

* Corresponding Author: rezazadeh2008@gmail.com

Methodology

The present analytical research was an applied research in terms of purpose and it was a survey research in terms of the method. Data collection was done in two ways: library studies and field studies (questionnaire). The statistical population included residents of Chabahar (106739 people) from which 382 people were selected as the sample using the Cochran's formula. The questionnaires were distributed in the four districts of Chabahar city in terms of population ratio. The questionnaires were distributed in the four districts of Chabahar city in terms of population ratio. Data were analyzed using (SPSS), (AMOS) and Combined Human Development Index (HDI).

Results and discussion

The results of Spearman correlation test showed that there is a positive and significant relationship between the free trade-industrial zone variable and the dimension social justice at 99% confidence level. The results of regression analysis showed that 95% of the changes in the dependent variable (social justice) are explained by the independent variable (free trade-industrial zone). Also, the results of the structural model of the research using AMOS software indicated that the relationships between social justice indicators are significant. Finally, the results of the Combined Human Development Index (HDI) showed that among the four districts of Chabahar city, the second district with a rate of (81.4) is in a semi-privileged condition; it is in a better condition than other districts.

Conclusion

Through generating income and increasing health facilities, increasing literacy and education, and creating suitable opportunities for employment and benefiting from housing facilities, Chabahar Free Trade-Industrial Zone has provided a relatively moderate gap between the rich and the poor. But the social effects (such as justice) created in the port city of Chabahar, influenced by the free zone, have created different spatial effects in the city, which can be clearly seen in the city areas.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the persons for scientific consulting in this paper.

Citation:

Mihankhāh, A., Hāfez Rezāzādeh, M., And Anvari, M. R. (2023). Assessing the effects of free trade-industrial zone on social justice in Chabahar city. *Geographical Studies of Coastal Areas Journal*, 4 (12), pp. 1-16. DOI: 10.22124/GSCAJ.2023.22203.1160

Copyrights:

Copyright for this article are retained by the author(s), with publication rights granted to *Geographical studies of Coastal Areas Journal*. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

سنجش اثرات منطقه آزاد تجاری - صنعتی بر عدالت اجتماعی در شهر چابهار

عبدالمجید میهن خواه^۱، معصومه حافظرزاده^{۲*}، محمودرضا انوری^۲

۱. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران.

۲. استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران.

DOI: 10.22124/GSCAJ.2023.22203.1160

DOR: 20.1001.1.27831191.1402.4.1.6.2

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۲/۰۷

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۱/۰۷

چکیده

مناطق آزاد تجاری - صنعتی به‌عنوان محرک توسعه اقتصادی در بسیاری از کشورها در نهایت منجر به توسعه و رفاه اجتماعی مردم منطقه می‌شود. لذا هدف پژوهش حاضر سنجش اثرات منطقه آزاد تجاری - صنعتی بر عدالت اجتماعی در شهر چابهار است. پژوهش تحلیلی حاضر به لحاظ هدف از جمله تحقیقات کاربردی بوده است و روش بررسی آن پیمایشی است. گردآوری اطلاعات به دو روش مطالعات کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی (پرسشنامه) صورت گرفته است. جامعه آماری شامل ساکنان شهر چابهار (۱۰۶۷۳۹ نفر) که حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران محاسبه و تعداد (۳۸۲ نفر) انتخاب شد. در این پژوهش پرسشنامه‌ها نیز بر حسب تسهیم درصد در نواحی چهارگانه شهر چابهار بر حسب نسبت جمعیت توزیع گردید. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزارهای (SPSS)، (AMOS) و شاخص ترکیبی توسعه انسانی (HDI)، انجام شده است. نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن نشان داد که بین متغیر، منطقه آزاد تجاری - صنعتی، و بعد عدالت اجتماعی، رابطه مثبت و معنی‌داری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد. نتایج تحلیل رگرسیون، به شیوه گام به گام نشان داد ۹۵ درصد تغییرات متغیر وابسته (عدالت اجتماعی) به وسیله متغیر مستقل (منطقه آزاد تجاری - صنعتی)، تبیین می‌شود. همچنین نتایج مدل ساختاری تحقیق به کمک نرم‌افزار AMOS حاکی از معنی‌دار بودن روابط بین شاخص‌های عدالت اجتماعی می‌باشد. در نهایت نتایج شاخص ترکیبی توسعه انسانی (HDI) نشان داد در بین نواحی چهارگانه شهر چابهار، ناحیه دو با میزان برخورداری (۸۱/۴) در وضعیت نیمه برخوردار و نسبت به سایر نواحی وضعیت بهتری دارد.

واژگان کلیدی: مناطق آزاد تجاری - صنعتی، عدالت اجتماعی، نواحی شهری، چابهار.

نکات برجسته:

- درصد بسیاری از تغییرات عدالت اجتماعی در شهر چابهار به وسیله منطقه آزاد تجاری - صنعتی تبیین می‌شود.
- منطقه آزاد تجاری - صنعتی، تاثیرات متفاوت فضایی در سطح مناطق شهر چابهار به وجود آورده است.

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول با عنوان "ارزیابی اثرات اجتماعی مناطق آزاد تجاری - صنعتی بر نواحی شهری (مطالعه موردی: شهر چابهار)" می‌باشد که به راهنمایی نویسنده دوم و مشاوره نویسنده سوم در دانشگاه آزاد اسلامی واحد زاهدان دفاع شد.

* نویسنده مسئول: rezazadeh2008@gmail.com

۱. مقدمه

ایجاد مناطق آزاد تجاری، مناطق ویژه اقتصادی و در کل مناطق پردازش صادرات یکی از اهداف برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای و ملی است که به منظور افزایش و توسعه صادرات، ایجاد اشتغال، جذب سرمایه‌گذاری داخل، انتقال فناوری، افزایش درآمد عمومی و دیگر موارد انجام می‌پذیرند. اجرای چنین برنامه‌هایی و ایجاد چنین مناطقی، همواره مستلزم پیامدهایی در بعد اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی نیز هست (لطیفی و قائم‌پور، ۱۳۹۵: ۱۹۷). مناطق آزاد، در مجموع در چهار سطح مختلف محلی، ملی، منطقه‌ای و جهانی به ایفای نقش می‌پردازند که وزن ژئوپولیتیکی و ژئواکونومیک یک منطقه آزاد، قبل از هر چیزی در بستر فلسفه وجودی آن شکل می‌گیرد. به طور کلی، هر اندازه یک منطقه آزاد از وزن بالای تأثیرگذاری و برد فضایی عملکردی بیشتری برخوردار باشد، فضای بیشتری را تحت پوشش خود قرار خواهد داد (ولی‌قلی‌زاده، ۱۳۸۸: ۵۵). در واقع برنامه‌ها باید نوعی دگرگونی ساختاری به وجود آورده که توسعه ملی را ارتقاء بخشیده و تمام بخش‌های جمعیت را به مشارکت در فرایند توسعه ترغیب کند به گونه‌ای که عدالت اجتماعی تضمین شده و هیچ از بخش‌های جمعیت از قلمرو دگرگونی و توسعه حذف نشوند (زاکس، ۱۳۷۷: ۲۶). ایران نیز از جمله کشورهای در حال توسعه که دائماً پروژه‌های اقتصادی گوناگونی در مناطق مختلف آن اجرا می‌شود، غالب این پروژه‌ها در مقیاس بزرگ تأثیرات شدید اجتماعی بر مناطق پیرامون می‌گذارد (طالبیان و همکاران، ۱۳۸۷: ۵۹). برای هدایت آگاهانه و طراحی فضای زیست مناسب برای شهرهایی که متأثر از نیروهای بیرونی نظیر مناطق آزاد تجاری - صنعتی هستند، و تغییرات اجتماعی آنها با این نیروها مرتبط است. در راستای تحقق توسعه پایدار شهری، بایستی شرایطی فراهم شود تا بسترسازی توسعه پایدار انسانی و بهبود رفاه اجتماعی شهروندی، ممکن گردد چرا که این امر منجر به برقراری عدالت اجتماعی (هاروی، ۱۳۷۹: ۱۰۶)، تقویت ساختارهای اجتماعی، مثل تعهد و مسئولیت‌پذیری، تقویت بنیان‌های اجتماعی و خانوادگی و... می‌شود (بحرینی، ۱۳۷۸: ۱۳ و گوردون، ۱۳۸۷: ۹۰). در واقع اثرات اجتماعی مناطق آزاد تجاری - صنعتی بر مناطق پیرامون قابل درک است، تعاریف مختلفی از اثرات اجتماعی وجود دارد اما تعریف کمیته بین‌سازمانی راهبردها و اصول تحلیل اثر اجتماعی، بسیاری از جوانب این مفهوم را آشکار می‌سازد: تلاش برای ارزیابی و برآورد کردن پی‌آمدهای اجتماعی که ممکن است از اقدامات و سیاست‌های خاص (از جمله برنامه‌ها و اجرای سیاست‌های جدید) و اجرای برنامه‌های دولتی مشخص ناشی شوند. اثرات اجتماعی خوانده شود. در تحلیل اثرات اجتماعی اطلاعات کافی در زمینه (اطلاعات آماری درباره ویژگی‌های جمعیتی و اقتصادی، اطلاعات کیفی درباره ارزش‌ها و کیفیت زندگی اجتماع، اطلاعات درباره مشخصات، امکانات و منابع اجتماعات محلی، اطلاعاتی درباره ظرفیت و توانایی‌های سازمان‌های حکومتی مستقر در محلاست. (طالبیان و همکاران، ۱۳۸۷: ۶۰).

در کشور ایران نیز با توجه به حضور کمرنگ اقتصاد ملی در عرصه رقابت جهانی، ایجاد مناطق آزاد به‌عنوان عاملی مؤثر در جهت جبران فرصت‌های از دست رفته و آموزش نیروی انسانی، تحصیل مدیریت علمی، کشور می‌باشد. لذا، ایران به دلیل موقعیت جغرافیایی خاص استراتژیک خود از مزایای ترانزیتی و ارتباطی مناسبی برخوردار است که گسترش آن می‌تواند، درآمدهای ارزی فراوانی را برای منطقه به بار آورد. در این میان خلیج فارس و دریای عمان از جنبه‌های گوناگون دارای ویژگی‌های متمایزی در مقایسه با دیگر مناطق آبی و خشکی‌های جهان است که به آن جایگاه و برجستگی‌های فوق‌العاده‌ای بخشیده است. این مناطق نقش خود را به‌عنوان شاهراه بازرگانی از روزگاران باستان آغاز کرد. از هنگام گسترش رقابت‌های سیاسی استراتژیک قدرت‌های اروپایی، این منطقه به‌عنوان یک شاهراه بازرگانی مهم و حلقه‌ای پر اهمیت در زنجیره استراتژی آنان مورد توجه قرار گرفت. یکی از مهم‌ترین شهرهای حوزه دریای عمان شهر بندری چابهار در جنوب استان سیستان و بلوچستان می‌باشد. بندر چابهار در مناسبات اقتصادی و سیاسی منطقه از اهمیت استراتژیک برخوردار است و می‌تواند در مناسبات سیاسی - اقتصادی، هند و آسیای مرکزی نقش مهمی را ایفا کند. برقراری ارتباط ترانزیتی افغانستان و آسیای مرکزی از طریق محور ترانزیتی شرق کشور و نزدیکی جغرافیایی بندر چابهار به افغانستان، انجام سرمایه‌گذاری‌های گسترده در بخش‌های مختلف حمل و نقل به‌ویژه بخش دریایی، ایجاد تسهیلات و زیرساخت‌های حمل و نقل در مسیر محور شرق کشور و حمایت‌های گسترده دولتی، بندر چابهار را به‌عنوان قطب ترانزیتی تبدیل کرده و در صورت مرتفع شدن موانع، علاوه بر توسعه محور شرق شاهد رونق ترانزیت در مسیر مذکور خواهیم بود (عزتی و شکری، ۱۳۹۱: ۱). در سال ۱۳۷۰ ایجاد منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار به پیشنهاد شورای عالی شهرسازی و معماری به تصویب هیات وزیران رسید که در سال ۱۳۷۲ فعالیت خود را در زمینی به وسعت ۱۴۰۰۰ هکتار آغاز کرد (گزارش عملکرد منطقه آزاد چابهار، ۱۳۷۹: ۲). منطقه چابهار یک ششم مرزهای دریایی جنوبی کشور را به خود اختصاص

داده است. وجود بریدگی‌های طبیعی و سواحل مناسب، قرارگاه مناسبی را برای پهلوگیری کشتی‌های مختلف به وجود آورده است. هم اکنون، بندر شهید بهشتی با ۱۴ پست اسکله نصب سریع در مجموع حدود ۲ میلیون تن ظرفیت دارد و بندر شهید کلانتری نیز با ۴ پست اسکله، ظرفیتی در حدود ۲۰۰ هزارتن را داراست. مساحت منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار، چهارده هکتار است که ده هکتار از آن به پروژه‌های صنعتی اختصاص یافته و بقیه منطقه نیز برای صنایع گردشگری و بازرگانی در نظر گرفته شده است. منطقه آزاد چابهار برای ترانزیت کالا، تجارت منطقه‌ای، بارگیری و تخلیه محموله‌های سنگین دریایی و انتقال فراورده‌های نفتی و گازی به کشورهای مجاور از قبیل عمان، هند و پاکستان طراحی شده است. مجاورت منطقه آزاد تجاری صنعتی چابهار با شهر چابهار سبب ایجاد تغییرات در ابعاد مختلف بخصوص اجتماعی برای این شهر و نواحی پیرامون شده است. شواهد حاکی از آن است که سطح امکانات و خدمات ارائه شده به مناطق پیرامون، تغییرات محسوسی داشته است و منافع بلند مدتی نیز برای مناطق شهری بخصوص چابهار داشته است، هر چند که عوارض و دشواری‌های زیادی از جمله بروز آسیب‌های اجتماعی، برهم خوردن شبکه روابط و امنیت اجتماعی نیز ایجاد کرده است. لذا هدف اصلی پژوهش حاضر، سنجش اثرات منطقه آزاد تجاری - صنعتی بر عدالت (اجتماعی) در شهر چابهار می‌باشد. در این راستا این پژوهش به دنبال پاسخگویی به سؤالات زیر است:

۱. منطقه آزاد تجاری - صنعتی به چه میزان بر توسعه شاخص‌های عدالت اجتماعی در شهر چابهار تأثیر داشته است؟
۲. آیا منطقه آزاد تجاری - صنعتی باعث ایجاد تفاوت فضایی در وضعیت عدالت اجتماعی بین نواحی شهری چابهار شده است؟

۲. مبانی نظری

۲.۱. مناطق آزاد تجاری - صنعتی

مناطق آزاد تحت نام‌های مختلف از جمله، منطقه آزاد، منطقه آزاد تجاری، منطقه آزاد گمرکی، منطقه آزاد پردازش صادرات معاف از گمرک، منطقه اقتصادی ویژه، منطقه آزاد پردازش صادرات، منطقه تجارت خارجی، منطقه آزاد اقتصادی، منطقه پردازش صادرات آزاد، منطقه صادرات آزاد، منطقه تولید آزاد، منطقه توسعه سرمایه‌گذاری، منطقه بنگاهی مشترک، منطقه ممتاز صادراتی، منطقه تجاری معاف از مالیات، منطقه آزاد تجاری با آزادسازی تجارت بین‌المللی و سرمایه‌گذاری گسترده شناخته می‌شوند. مناطق آزاد تجاری صنعتی به عنوان خط مقدم دروازه‌های اصلی تجاری، نقش کلیدی در تعیین توان رقابت‌پذیری اقتصادی هر کشور دارند. امروزه تقریباً در همه اقتصادهای توسعه یافته دنیا رقابت نسبتاً بالایی در اداره و بهره‌برداری از مناطق آزاد تجاری - صنعتی مختلف برقرار است. مهم‌ترین موتور محرکه این رقابت و افزایش عملکرد آن است که مدیران، با به‌کارگیری شایستگی‌ها و قابلیت‌ها، شرایط قابل انعطاف و پایداری را در ارائه خدمات، مهیا و زمینه‌سازی کنند (Choudhary et al, 2013: 436). (Azevedo et al, 2015: 239). مناطق آزاد تجاری - صنعتی به‌عنوان یک سازمان همانند بسیاری از نهادهای دیگر به دنبال حداکثر کردن عملکرد خود برای پاسخ‌گویی بهتر و مناسب‌تر در جهت دستیابی به اهداف و انجام هر چه بهتر رسالت و مأموریت خود می‌باشند. در راستای انجام این مهم رقابت‌پذیری مناطق آزاد تجاری - صنعتی امری ضروری و اجتناب‌پذیر می‌باشد هنگامی که مناطق آزاد تجاری - صنعتی بتوانند در سطح سازمانی رقابت‌پذیر باشند (رشنودی، ۱۳۹۸: ۱۶).

۲.۲. عدالت اجتماعی

جان راولز^۱ عدالت را اولین فضیلت نهادهای اجتماعی معرفی می‌کند و سوزان اس فاینشتاین^۲ در مطالعات خود با مطرح ساختن عدالت، به‌عنوان اصل اساسی جهت ارزیابی عمل برنامه‌ریزی، عدالت را به یک نقطه مرکزی در تئوری برنامه‌ریزی رساند. اما چگونگی محقق ساختن عدالت هنوز به طور واضح عملی نشده و به‌صورت گسترده تعریف عملیاتی نشده است. بحث عدالت

۱. John Rawls

۲. Susan S. Feinstein

در شهر بیشتر تحت عنوان عدالت فضایی مدنظر محققان مختلف بوده است. دیوید هاروی^۱ نخستین کسی بود که بحث عدالت فضایی را مطرح ساخت و با نگاه سوسیالیستی این مسأله را بررسی کرد. در همین زمینه، ادوارد سوجا^۲ بر آن است که پرداختن به مسأله عدالت فضایی بسیار بااهمیت‌تر از سایر گونه‌های عدالت است (Mladenović, 2017: 245; Lake, 2016: 1205; Blue, 2019: 363; Woessner, 2010: 603). اندیشمندان مکتب فکری سوسیالیسم مقوله عدالت اجتماعی را بر مبنای حقوق جامعه تصویر کرده و آن را بر حقوق فردی اولویت می‌دهند. دیوید هاروی، از اندیشمندان برجسته این مکتب، که در دهه‌های اخیر مفهوم عدالت اجتماعی را در مسائل شهری به‌طور گسترده بسط داده است، معتقد به اصل توزیع عادلانه از طریق عادلانه در رسیدن به عدالت در شهرهاست. در اسلام نیز عدل بر مبنای حق تعریف شده و عدل و حق مترادف و ملازم هم فرض شده‌اند و عدالت ابزاری مهم برای رساندن حق به صاحب واقعی‌اش معرفی شده است (نبی‌زاده ذوالپیرانی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۹۶).

۳.۲. مناطق آزاد و توسعه اجتماعی

آرتور لوئیس رشد اقتصادی را به معنای افزایش سود می‌داند و آن را شامل مفاهیمی همچون رفاه، آسایش و سعادت نمی‌داند و کاری به توزیع و مصرف آنها ندارد. از نظر او افزایش رشد اقتصادی، نه تنها ممکن است باعث بهبود شرایط زندگی افراد جامعه نشود، بلکه وخیم‌تر نیز شود (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۴، بابای‌فرد، ۱۳۸۹). بنابراین، اجرای یک برنامه و یک پروژه اقتصادی مثل مناطق آزاد تجاری و مناطق ویژه اقتصادی، مزایا و پیامدهای گوناگونی در ابعاد مختلف اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی دارد و روابط این ابعاد چندگانه، بایستی به‌صورت درهم تنیده و سیستمی مورد مطالعه و بررسی قرار بگیرند زیرا بر اساس برداشت مرکزی نگرش سیستمی، بسیاری از پدیده‌ها، چه اجتماعی یا اقتصادی باشند و چه هویتی بیولوژیکی یا کالبدی داشته باشند، را می‌توان به شکل مفیدی به‌عنوان نظام‌های پیچیده‌ای در نظر گرفت که متقابلاً بر روی همدیگر تأثیر می‌گذارند» (هال^۳، ۱۳۸۷: ۳۱۷، مک‌لایلین^۴، ۱۳۸۵: ۶۵). در این راستا نباید از پیامدهای اجتماعی و انسانی برنامه‌ریزی و شکل‌گیری مناطقی مثل مناطق ویژه اقتصادی و آزاد تجاری - صنعتی غافل ماند، بلکه بایستی بعد فضایی و انسانی آنها نیز مد نظر باشد، به خصوص که معمولاً مناطق ویژه اقتصادی، دارای اهدافی اقتصادی هستند و با استقرار صنایع و خدمات، همراه هستند و فعالیت‌های اقتصادی در هر منطقه مثل تأسیس کارخانه‌ها، ادارات، مغازه‌ها و بازارهای وسیعی باعث یک سری دگرگونی‌هایی در محیط می‌شود (لطیفی و قائم‌پور، ۱۳۹۵: ۱۹۰).

۳. پیشینه پژوهش

در رابطه با موضوع پژوهش تحقیقات اندکی در داخل و خارج کشور صورت گرفته است، که در ذیل به آنها اشاره خواهد شد: نبی‌زاده ذوالپیرانی و همکاران (۱۴۰۱)، در پژوهشی به ارزیابی کیفیت فضاهای عمومی شهر با رویکرد عدالت اجتماعی در شهر رشت، پرداخته‌اند. نتایج تحقیق در زمینه عدالت نشان می‌دهد در بحث عدالت در فضاهای شهری می‌توان دو رویکرد اجباری و سلبی را مدنظر قرار داد و ضمن تلاش برای افزایش کیفیت فضاهای شهری و رعایت معیار استحقاق فضاهای ضعیف و با کیفیت پایین را نیز مد نظر قرار داد و تلاش نمود تا نابرابری را در فضاهای شهری کاهش داد. درویشی و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهشی به بررسی رابطه توسعه اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی در شهر تهران، پرداخته‌اند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که رابطه بین متغیرهای مستقل توسعه اجتماعی با ضرایب همبستگی ۰/۳۱۶، رفاه اجتماعی ۰/۳۵۴، کیفیت زندگی ۰/۵۷۴ و سرمایه اجتماعی ۰/۶۳۸ با متغیر وابسته یعنی احساس امنیت اجتماعی معنادار است، از سطح میانگین بالاتر بوده و رابطه بین ابعاد مختلف و احساس امنیت اجتماعی تایید شد. محمدزاده و همکاران (۱۳۹۹)، در پژوهشی با عنوان "طراحی مدلی برای رابطه سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی در مناطق آزاد تجاری"، با استفاده از نظریه زمینه‌ای، عوامل و مولفه‌های تعیین‌کننده مدل

۱. David Harvey

۲. Edward Soja

۳. Hall

۴. McLaughlin

رابطه سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی مناطق آزاد از نظر نخبگان این منطقه را شناسایی کردند. مدل پیشنهادی، دربرگیرنده پنج مقوله گسترش تولیدات دانش بنیان، ایجاد و توسعه اقتصاد پیشرفته، رشد داخلی اقتصاد، استفاده مفید از همه ظرفیت‌های داخلی و بین‌المللی و گسترش فرهنگ کسب و کار رونق تولید داخلی به منظور صادرات بود. حسینی و افکانه (۱۳۹۴)، در پژوهشی به بررسی جامعه شناختی تاثیر منطقه آزاد اروند بر توسعه اقتصادی و اجتماعی شهرستان‌های آبادان و خرمشهر، پرداخته‌اند. یافته‌ها حاکی از آن است که با توجه به میانگین بدست آمده از شاخص میزان اثر منطقه آزاد اروند بر توسعه اجتماعی و اقتصادی شهرستان‌های آبادان و خرمشهر از نظر پاسخگویان در حد متوسط می‌باشد. صدوق و همکاران (۱۳۹۳)، در پژوهشی به تحلیل پایداری اجتماعی اثرات توسعه صنعتی منطقه ویژه پارس جنوبی در بخش عسلویه، پرداخته‌اند. نتایج تحقیق در مرحله توصیفی تاثیر ورود جمعیت مهاجر در تغییرات شدید ویژگی‌های جمعیتی این بخش را نشان می‌دهد. اما بررسی دقیق تر مبتنی بر ارتباط و همبستگی میان شاخص‌های مورد بررسی نشان می‌دهد که تغییرات در ویژگی‌های جمعیتی برخلاف انتظار عامل پایداری اجتماعی نیز در محدوده نبوده است. با توجه به اهمیت این صنایع پیشنهاد اصلی این مقاله بر ضرورت بررسی و تحلیل مستمر و دقیق تغییرات جمعیتی - اجتماعی جهت سنجش و کنترل پیامدهای منفی توسعه این صنایع در برنامه ریزی و تصمیم‌گیری‌های آتی آن تاکید دارد. رستم‌گورانی و همکاران (۱۳۹۲)، در پژوهشی به بررسی جایگاه مناطق آزاد تجاری جزیره قشم در توسعه پایدار و امنیت اجتماعی، پرداخته‌اند. نتایج تحقیق حاکی از این است که با ایجاد منطقه آزاد قشم شاخص‌های توسعه اجتماعی و نماگرهای اقتصادی مانند گسترش بازارهای تجاری، اسکله‌ها، گمرک‌ها، اشتغال روند رو به رشدی داشته‌اند، از طرف دیگر، با وجود تاثیرات مثبت حاصل از ایجاد منطقه آزاد قشم در برخی از شاخص‌های امنیتی و جرم نظیر قاچاق کالا، فروش مشروبات الکی و غیره افزایش یافته است. کرمی (۱۳۷۴)، در طرح پژوهشی خود به بررسی اثرات اقتصادی و اجتماعی مناطق آزاد تجاری - صنعتی (مطالعه موردی: آذربایجان شرقی و غربی)، پرداخته است. در این طرح ابتدا مبانی نظری مناطق آزاد بررسی شده و سپس تجربیات کشورهای منتخب جمع‌آوری شده و با توجه به آن یک الگوی مناسب با شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی ناحیه مورد مطالعه تنظیم گردیده و پس از تطبیق و تجربه و تحلیل و آزمون فرضیه‌ها نتیجه‌گیری خواهد شد. قلمرو این تحقیق محدود به استانهای آذربایجان شرقی و غربی و مدت ۸ ماه برای اجرای آن پیش‌بینی می‌شود. ضرورت دارد که به دلایل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی این مطالعه انجام شود تا حتی‌المقدور نتایج آن در انتخاب و گزینش سیاست‌های اقتصادی مثبت موثر واقع شود. ژن‌شان و همکاران^۱ (۲۰۱۹)، در پژوهشی به بررسی بهبود توسعه اجتماعی منطقه ویژه اقتصادی نانشا در چین پرداخته‌اند. این مطالعه در منطقه ویژه اقتصادی نانشا در چین، به درک ماهیت چند بعدی معیشت مهاجران و غیر مهاجرها و رضایت مربوط به آنها کمک می‌کند. نتایج نشان می‌دهد که سطح کلی معیشت مهاجران به ویژه در ابعاد اجتماعی و جسمی کمتر از افراد غیر مهاجر بود. مهاجرانی که از سرمایه معیشتی بالاتری برخوردارند نسبت به افرادی که دارای سرمایه معیشت کمتری هستند، رضایت بیشتری دارند و به طور کلی رضایت آنها از معیشت نسبت به افراد غیر مهاجر در سطح معیشت مشابه کمتر است. روات و همکاران^۲ (۲۰۱۱)، بررسی اثرات اقتصادی و اجتماعی منطقه ویژه اقتصادی پلاپالی در ایالت اندراپرادش هند پرداخت. نتایج تحقیق نشان داد فعالیت‌های کشاورزی و دامداری روستاییان طی سال‌های اخیر کاهش محسوسی یافته است و ایجاد این منطقه اقتصادی توانسته است بخشی از جمعیت بیکار روستایی را در مرحله احداث به خود جذب نماید. از طرف دیگر فعالیت روستاییان در مراحل فعالیت منطقه اقتصادی کاهش یافته است همچنین نتایج تحقیق نشان داد این منطقه ویژه نتوانسته است تأثیر چندانی در بهبود خدمات و بهداشت در منطقه مورد مطالعه داشته باشد. توماس^۳ (۲۰۰۳)، به بررسی پروسه توسعه و پیشرفت در مناطق مورد مطالعه (آسیا و اقیانوس آرام) می‌پردازد. نتایج نشان می‌دهد که که خدمات پیشرفته، تخصصی، صنایع خدماتی متوسط، خدمات پیشرفته فناوری، و خدمات صنایع خلاق نقشی حیاتی برای توسعه شهرها در منطقه آسیا و اقیانوسیه دارند و باعث رشد شد اشتغال و توسعه سرمایه انسانی می‌شوند.

در یک جمع‌بندی کلی می‌توان گفت: در همه پژوهش‌های انجام شده چه در داخل ایران و در خارج کشور، شاخص‌های توسعه اجتماعی به عنوان عامل مهمی در توسعه شهری و منطقه‌ای به شمار می‌رود. اما هیچ یک از پیشینه‌های ارائه شده، به

1. Zhenshan et al
2. Rawat et al
3. Thomas

طور خاص، به رابطه عدالت اجتماعی و توسعه نپرداخته‌اند و بیشتر شاخص‌های کلی توسعه اجتماعی را با توسعه سنجیده‌اند. این پژوهش به تاثیر متغیر عدالت اجتماعی با منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار به صورت خاص تأکید دارد، موضوعی که در پژوهش‌های پیشین به آن کمتر پرداخته شده است.

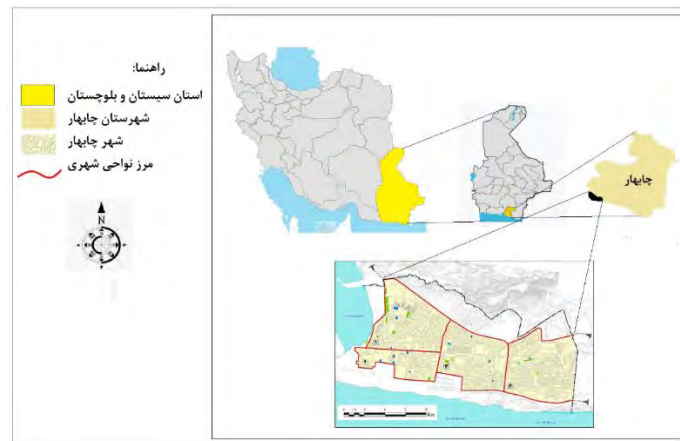
۴. روش پژوهش

تحقیق حاضر بر حسب هدف، یک تحقیق کاربردی، بر حسب نحوه گردآوری داده‌ها یک تحقیق توصیفی و غیر آزمایشی می‌باشد و در نهایت حسب نحوه اجراء، از نوع پیمایشی می‌باشد. به منظور انجام این پژوهش به دو روش اسنادی و میدانی به تهیه اطلاعات و تجزیه و تلفیق آنها اقدام شده است. در مرحله اسنادی به گردآوری اطلاعات از کتب، نشریات، آمارنامه‌ها، نقشه و سایت‌های اینترنتی پرداخته شده است. در بخش اطلاعات میدانی، ضمن مشاهده و پرسش از ساکنان شهر از طریق پرسش‌نامه‌ها، اطلاعات لازم اخذ شده است. ابزار گردآوری اطلاعات این پژوهش، پرسشنامه (محقق ساخته) می‌باشد. جامعه آماری تحقیق حاضر شامل ساکنان نواحی چهارگانه شهر چابهار (۱۰۶۷۳۹ نفر)، می‌باشد که حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران محاسبه و تعداد (۳۸۲) نفر با خطای (۰/۰۵)، تعیین شد. پرسشنامه‌ها نیز بر حسب تسهیم درصد در نواحی چهارگانه شهر چابهار بر حسب نسبت جمعیت توزیع گردید. در این پژوهش برای مطمئن شدن از روایی بودن پرسشنامه ابتدا از نظرات متخصصان استفاده شد و سپس جهت اطمینان بیشتر از صحت گویه‌ها در یک مرحله پیش‌آزمون در مقیاسی کوچکتر (۲۰ پرسشنامه)، پرسشنامه‌ها تکمیل و نتایج استخراج و سپس حجم نمونه اصلی توزیع و تکمیل گردید. میزان پایایی پرسشنامه این تحقیق از روش آلفای کرونباخ محاسبه شد. در این روش با توجه به فرمول زیر پایایی پرسشنامه محاسبه گردید. بنابراین با توجه به ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه (۰/۷۹۳) پایایی پرسشنامه در سطح مناسبی قرار داشته و قابل اعتماد برای پژوهش میدانی می‌باشد. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزارهای (SPSS)، (AMOS) و شاخص ترکیبی توسعه انسانی (HDI)، استفاده شده است. نرم افزار آمو، برای مدل‌سازی معادلات ساختاری است که مدل‌سازی معادله ساختاری را به شیوه ای ترسیمی ارائه می‌دهد، به نحوی که می‌توان به سرعت مدل‌ها را تعریف کرد، محاسبات را انجام داد و در صورت نیاز آن‌ها را به سادگی اصلاح کرد.

برنامه عمران سازمان ملل متحد (شاخص ترکیبی توسعه انسانی)، برای اولین بار در سال ۱۹۹۰ برای درجه‌بندی کشورها از لحاظ توسعه انسانی الگویی را بکار برد که با قائل شدن اهمیت یکسان شاخص‌ها برای رتبه‌بندی به کار گرفته می‌شود. برنامه عمران ملل متحد، در این مدل از سه شاخص امید به زندگی، درصد باسوادی و درآمد سرانه برای درجه‌بندی کشورها استفاده نموده است. ولی در سطح مناطق، شهرها و نواحی به منظور بررسی و درجه توسعه یافتگی می‌توان از شاخص‌های زیادی استفاده نمود (بیات و صفری، ۱۳۹۱: ۷۸).

چابهار در منتهی‌الیه جنوب شرقی ایران در کنار آب‌های گرم عمان، در ۶۰ درجه و ۳۷ دقیقه طول شرقی و ۲۵ درجه و ۱۷ دقیقه عرض شمالی واقع شده است. از شمال به شهرستان‌های ایرانشهر و نیکشهر از جنوب به دریای عمان از شرق به پاکستان و از غرب به استان‌های کرمان و هرمزگان محدود می‌شود. شهرستان چابهار که مرکز آن بندر چابهار است از دو بخش مرکزی و دشتیاری تشکیل گردیده است (شکل ۱). علاوه بر مرکز شهرستان چابهار و مرکز بخش دشتیاری (شهر نگور)، شهر کنارک در این منطقه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (سالنامه آماری استانداری سیستان و بلوچستان، ۱۴۰۰). شهر چابهار از ۴ ناحیه شهری تشکیل شده است. در بین نواحی چهارگانه شهر چابهار ناحیه ۱ با ۴۱۷/۲ هکتار و جمعیت ۳۷۵۱۱ نفر بزرگترین ناحیه شهر محسوب می‌شود. طبق سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، جمعیت شهر چابهار طبق آخرین سرشماری (۱۰۶۷۳۹ نفر) بوده است (مرکز آمار کشور، ۱۳۹۵).

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه در تقسیمات سیاسی کشور و شهرستان (منبع: سالنامه آماری استانداری سیستان و بلوچستان، ۱۴۰۰)

۵. یافته‌های پژوهش و بحث

در این پژوهش سعی شده تأثیرات منطقه آزاد تجاری چابهار بر شاخص‌های (عدالت اجتماعی)، سنجیده شود.

۵.۱. بررسی اثرات منطقه آزاد تجاری - صنعتی بر عدالت (اجتماعی) در شهر چابهار

در مطالعه همبستگی بین عدالت اجتماعی و منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار، بررسی مقادیر ضریب همبستگی اسپیرمن نشان داد که بین متغیر مستقل (منطقه آزاد تجاری - صنعتی) و عدالت اجتماعی رابطه مثبت و معنی‌داری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد. ماتریس همبستگی بین متغیر مستقل و عدالت اجتماعی در جدول (۱)، آمده است. وجود همبستگی قوی بین گویه‌های تعدیل شکاف مناطق محروم و برخوردار با ضریب همبستگی اسپیرمن ۰/۴۶۵، تعدیل شکاف فقیر و غنی با مقدار ضریب ۰/۴۳۲، توزیع متناسب توزیع ثروت در جامعه با مقدار ۰/۴۱۳، عدالت اقتصادی با مقدار ضریب ۰/۴۲۱، عدالت جنسیتی با مقدار ضریب ۰/۳۴۱، دسترسی به خدمات بهداشتی و سلامت با مقدار ۰/۵۶۷، دستیابی جامعه به اطلاعات با مقدار ۰/۵۳۲، دسترسی به امکانات آموزشی با مقدار ۰/۵۸۷، گویای ارتباط معنادار و مثبت بین عدالت اجتماعی و منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار می‌باشد.

جدول ۱. نتایج تحلیل همبستگی بین متغیر منطقه آزاد - تجاری و عدالت اجتماعی

نوع ضریب همبستگی	p	r	متغیر مستقل	گویه
اسپیرمن	۰/۰۰۱	۰/۴۶۵	منطقه آزاد تجاری - صنعتی	تعدیل شکاف مناطق محروم و برخوردار
	۰/۰۰۱	۰/۴۱۳		تعدیل شکاف فقیر و غنی
	۰/۰۰۱	۰/۴۳۲	توزیع متناسب منابع توزیع ثروت در جامعه	
	۰/۰۰۱	۰/۴۲۱	عدالت اقتصادی	
	۰/۰۰۰	۰/۵۴۱	عدالت جنسیتی	
	۰/۰۰۰	۰/۵۳۲	دستیابی جامعه به اطلاعات	
	۰/۰۰۰	۰/۵۶۷	دسترسی به خدمات بهداشتی، سلامت	
	۰/۰۰۰	۰/۵۸۷	دسترسی به امکانات آموزشی	

در تحلیل رگرسیون، متغیر منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار به‌عنوان متغیر مستقل و گویه‌های عدالت اجتماعی به‌عنوان متغیر وابسته به شیوه گام به گام وارد تحلیل شدند. همانطور که از جدول ۲ بر می‌آید تحلیل رگرسیون تنها تا چند مرحله پیش رفته است. با استفاده از جداول ۲ و ۳، می‌توان بیان داشت که بر اساس ضریب تعدیل شده، ۹۵ درصد تغییرات متغیر وابسته (عدالت اجتماعی) به وسیله متغیر مستقل (منطقه آزاد تجاری - صنعتی) تبیین می‌شود و پس از پنج گام متوالی، گویه‌های مورد نظر در معادله رگرسیون باقی ماندند که مقدار آماره F برابر با ۳۹۸/۰۸۹ در سطح ۹۹ درصد اطمینان معنی‌دار شد که حاکی از معنی‌دار بودن رگرسیون می‌باشد. این وضعیت نشان می‌دهد که منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار در توسعه تمامی گویه‌های عدالت اجتماعی موثر بوده است.

جدول ۲. ضرایب گویه‌های عدالت اجتماعی در تبیین واریانس متغیر منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار

گویه	ضریب همبستگی چندگانه (R)	ضریب تعیین (R2)	ضریب تعیین تعدیل شده (R2Adj)
تعدیل شکاف مناطق محروم و برخوردار	۰/۴۳۲	۰/۳۶۵	۰/۳۲۱
تعدیل شکاف فقیر و غنی	۰/۴۴۱	۰/۴۶۴	۰/۳۵۴
توزیع متناسب منابع توزیع ثروت در جامعه	۰/۳۲۱	۰/۳۶۷	۰/۳۷۸
عدالت اقتصادی	۰/۳۱۱	۰/۳۵۶	۰/۳۳۱
عدالت جنسیتی	۰/۳۵۲	۰/۳۱۰	۰/۳۲۱
دستیابی جامعه به اطلاعات	۰/۵۴۳	۰/۵۶۷	۰/۵۵۲
دسترسی به خدمات بهداشتی، سلامت	۰/۵۸۹	۰/۵۴۳	۰/۵۷۸
دسترسی به امکانات آموزشی	۰/۵۲۱	۰/۵۶۱	۰/۵۲۱

جدول (۳)، بیانگر آن است که گویه‌های عدالت اجتماعی در سطح ۹۹ درصد اطمینان معنی‌دار می‌باشند. با مقایسه ضریب استاندارد بتا می‌توان به اهمیت و نقش هر یک از گویه‌های عدالت اجتماعی در پیشگویی متغیر منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار پی برد. در این معادله، ضرایب بتا نشان دادند که در بین گویه‌های عدالت اجتماعی وارد شده به معادله رگرسیون، سهم منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار در دسترسی به خدمات بهداشتی، سلامتی بیشتر از سایر گویه‌های عدالت اجتماعی می‌باشد.

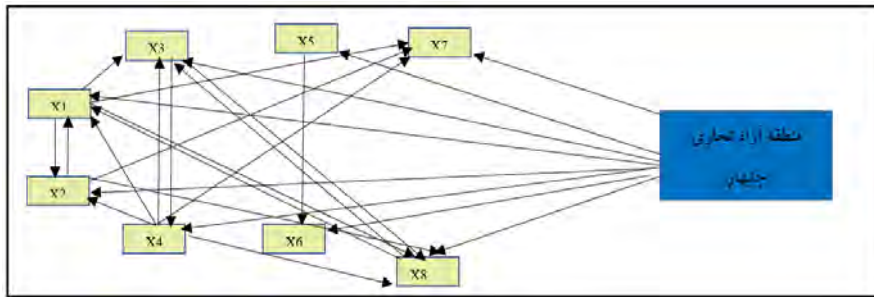
جدول ۳. ارتباط نهایی گویه‌های عدالت اجتماعی و منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار بر اساس نتایج تحلیل رگرسیون به شیوه گام به گام

گویه	B	Beta	t	P
تعدیل شکاف مناطق محروم و برخوردار	۱/۳۲۱	۰/۳۳۲	۱۵/۲۳۱	۰/۰۰۰
تعدیل شکاف فقیر و غنی	۱/۳۴۲	۰/۳۵۶	۱۵/۳۳۱	۰/۰۰۰
توزیع متناسب منابع توزیع ثروت در جامعه	۱/۳۱۲	۰/۳۴۵	۱۵/۱۲۳	۰/۰۰۰
عدالت اقتصادی	۱/۳۱۴	۰/۴۳۲	۱۵/۳۳۱	۰/۰۰۰
عدالت جنسیتی	۱/۳۰۸	۰/۳۱۴	۱۵/۲۱۳	۰/۰۰۰
دستیابی جامعه به اطلاعات	۱/۴۳۲	۰/۵۶۳	۱۵/۳۳۴	۰/۰۰۰
دسترسی به خدمات بهداشتی، سلامت	۱/۵۵۴	۰/۵۶۷	۱۵/۴۳۸	۰/۰۰۰
دسترسی به امکانات آموزشی	۱/۵۲۲	۰/۴۳۲	۱۵/۴۷۶	۰/۰۰۰

با توجه به نتایج تحلیل رگرسیون و رابطه بین گویه‌های عدالت اجتماعی و منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار، به منظور شناسایی نقش منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار در هر یک از گویه‌ها به شناسایی اثرات مستقیم و غیرمستقیم متغیر مستقل بر متغیر وابسته پرداخته شده است. نتایج نشان داد منطقه آزاد تجاری - صنعتی بیشترین تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم خود را بر گویه دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی و کمترین تأثیرات خود را بر شاخص عدالت اقتصادی در شهر چابهار داشته است.

جدول ۴. اثرات منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار بر توسعه گویه‌های عدالت اجتماعی

متغیر	گویه	اثرات مستقیم	اثرات غیرمستقیم	مجموع اثرات علی	اولویت
X1	تعدیل شکاف مناطق محروم و برخوردار	۰/۰۴۳	۰/۱۷۸	۰/۲۲۱	۴
X2	تعدیل شکاف فقیر و غنی	۰/۰۵۴	۰/۱۶۷	۰/۲۲۱	۴
X3	توزیع متناسب منابع توزیع ثروت در جامعه	۰/۰۵۴	۰/۱۳۴	۰/۱۸۸	۶
X4	عدالت اقتصادی	۰/۰۴۳	۰/۱۴۳	۰/۱۸۶	۷
X5	عدالت جنسیتی	۰/۱۶۵	۰/۰۴۳	۰/۲۰۸	۵
X6	دستیابی جامعه به اطلاعات	۰/۱۹۸	۰/۰۳۴	۰/۲۳۲	۳
X7	دسترسی به خدمات بهداشتی، سلامت	۰/۲۱۰	۰/۰۵۴	۰/۲۶۴	۱
X8	دسترسی به امکانات آموزشی	۰/۱۹۹	۰/۰۵۴	۰/۲۵۳	۲

شکل ۲. اثرات مستقیم و غیرمستقیم منطقه آزاد تجاری - صنعتی بر توسعه عدالت اجتماعی (منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱)

بر اساس نتایج جدول (۴) و شکل (۲)، تعدیل شکاف مناطق محروم و برخوردار بر گویه‌هایی از جمله: تعدیل شکاف فقیر و غنی، توزیع متناسب منابع توزیع ثروت در جامعه، عدالت اقتصادی، دسترسی به امکانات آموزشی، دسترسی به خدمات بهداشتی، سلامت، دستیابی جامعه به اطلاعات، به‌طور متوسط تأثیرات غیر مستقیم داشته است. حال اگر بخواهیم مناطق محروم شهر چابهار را توصیف نماییم باید گفت این مناطق از لحاظ نرخ بیکاری، آب شرب، آموزش و پرورش، بهداشت و درمان، بهسازی و زیرساخت‌های جاده‌ای، سرانه‌های عمران شهری و درآمد شهرداری پایین‌تر از متوسط است. از دیدگاه بسیاری از پاسخگویان، منطقه آزاد تجاری - صنعتی با نسبتی متوسط در تعدیل شکاف این مناطق با مناطق برخوردار موثر بوده است. در واقع منطقه آزاد تجاری - صنعتی با کمک شهرداری و سازمان‌های مرتبط با امور شهری، با فراهم نمودن شرایط اقتصادی مطلوب برای ساکنین، برای رفع مشکلات مردم ساکن در این مناطق اقداماتی از جمله: راهاندازی مطب پزشکی و داروخانه، بهسازی جاده‌ها و آسفالت خیابان‌ها، ایجاد فضای مذهبی و آموزشی در بعضی از مناطق محروم چابهار، تأثیرات غیرمستقیم خود را بر تعدیل شکاف مناطق محروم و برخوردار داشته است. در این راستا زمانی که شکاف بین مناطق محروم و برخوردار برطرف شود، تعدیل شکاف فقیر و غنی صورت می‌گیرد. فقر شهری چابهار پدیده چند بعدی است و در زمان قبل از ایجاد منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار، ساکنین شهر چابهار به علت بسیاری از محرومیت‌ها، از جمله دسترسی نداشتن مسکن و زیرساخت‌های مناسب، نبود تأمین اجتماعی و در دسترس نبودن بهداشت و آموزش و امنیت فردی در رنج و مضیقه بودند، و این فقر تنها به ویژگی‌های نامبرده محدود نمی‌شد و اشاره به اوضاع ناپایدار، به آسیب‌پذیری و ناتوانی در مقابل آسیب‌ها نیز بوده است. بدیهی است اجرای سیاست‌های کاهش تعدیل فقیر و غنی، بدون سیاست کاهش تعدیل شکاف مناطق محروم و برخوردار، موفقیت چندانی نداشته است. از دیدگاه بسیاری از ساکنین، منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار با ایجاد درآمد و افزایش امکانات بهداشتی و افزایش سواد و آموزش و ایجاد فرصت‌های مناسب برای اشتغال و بهره‌مند شدن از امکانات مسکن، به نسبت متوسط شرایط تعدیل شکاف فقیر و غنی را فراهم نموده است. توزیع نامناسب ثروت در جامعه شهری چابهار نیز متأثر از تعدیل شکاف مناطق محروم و برخوردار و تعدیل شکاف فقیر و غنی می‌باشد. حال اگر سه گویه مطرح شده فراهم گردد، گویه عدالت اقتصادی نیز صورت می‌گیرد. عدالت اقتصادی نیز خود بر این سه عامل نیز تأثیرات غیرمستقیم دارد. به دنبال فراهم شدن گویه‌های (تعدیل شکاف مناطق محروم و برخوردار، تعدیل شکاف فقیر و غنی، توزیع مناسب ثروت در جامعه شهری، عدالت اقتصادی)، دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی، آموزشی، دسترسی جامعه به اطلاعات، نیز میسر گردیده است. در واقع منطقه آزاد تجاری - صنعتی با فراهم نمودن چهار گویه مورد نظر، تأثیرات غیرمستقیم خود را بر گویه دسترسی به خدمات بهداشتی و آموزشی و اطلاعات، گذاشته است. در نهایت منطقه آزاد تجاری - صنعتی بر گویه عدالت جنسیتی تأثیر مستقیمی داشته است. تقریباً ۵۱ درصد از پاسخگویان معتقد بودند که منطقه آزاد تجاری - صنعتی بر ایجاد پارک‌های بانوان، فراهم نمودن امکانات رفاهی در پارک‌های موجود و همچنین توجه به تفاوت‌های ظریف زنان نسبت به مردان در طرح‌های شهری، ایمن‌سازی و استانداردسازی میلمان شهری در بعضی از مناطق شهری چابهار، نورپردازی و رنگ و طراحی فضاهای شهری، تأثیرات نسبتاً خوبی داشته است.

در ادامه نیز نتایج حاصل از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه در جدول (۵)، نشان می‌دهد که با توجه به اینکه سطح معناداری از (۰/۰۵)، کمتر است، با اطمینان ۰/۹۵ می‌توان گفت که در میان نواحی شهر چابهار به لحاظ تأثیر منطقه آزاد تجاری - صنعتی در توسعه شاخص‌های عدالت اجتماعی تفاوت معناداری وجود دارد. این بدان معناست که وضعیت تأثیرپذیری گویه‌های عدالت اجتماعی از منطقه آزاد تجاری - صنعتی در نواحی چهارگانه شهر چابهار با یکدیگر یکسان نیست. بیشترین و کمترین اختلاف میانگین بین این مناطق به ترتیب متعلق به گویه‌های (تعدیل شکاف مناطق محروم و برخوردار، تعدیل شکاف فقیر و غنی، عدالت اقتصادی، توزیع متناسب ثروت در

جامعه) با توجه به مقدار آزمون F می‌باشد. لذا بین نواحی شهر چابهار از نظر تأثیرپذیری توسعه گویه‌های عدالت اجتماعی از منطقه آزاد تجاری- صنعتی، تفاوت‌هایی دیده می‌شود.

جدول ۵. آزمون تحلیل واریانس یک طرفه به منظور بررسی تأثیرپذیری نواحی شهری چابهار از عدالت اجتماعی با تأکید بر منطقه آزاد تجاری- صنعتی

گویه	آزمون واریانس	جمع مربعات	درجه آزادی	اختلاف مربعات	آزمون F	(Sig)
تعدیل شکاف مناطق محروم و برخوردار	بین گروهی	۸/۱۳	۲	۲/۱۰	۱۴/۱۴	۰/۰۰۱
	درون گروهی	۵۴/۱۳	۳۸۰	۰/۱۴		
	جمع	۶۲/۵۸	۳۸۲			
تعدیل شکاف فقیر و غنی	بین گروهی	۶/۱۶	۲	۲/۱۱	۱۴/۱۰	۰/۰۰۲
	درون گروهی	۵۱/۵۵	۳۸۰	۰/۱۴		
	جمع	۵۷/۷۱	۳۸۲			
توزیع متناسب منابع توزیع ثروت در جامعه	بین گروهی	۵/۱۷	۲	۲/۱۱	۱۶/۱۶	۰/۰۰۱
	درون گروهی	۵۱/۷۷	۳۸۰	۰/۱۳		
	جمع	۵۶/۹۴	۳۸۲			
عدالت اقتصادی	بین گروهی	۵/۵۵	۲	۲/۱۶	۱۶/۴۴	۰/۰۰۱
	درون گروهی	۳۶/۶۷	۳۸۰	۰/۱۷		
	جمع	۴۱/۲۲	۳۸۲			
عدالت جنسیتی	بین گروهی	۸/۷۶	۲	۲/۱۶	۱۳/۳۲	۰/۰۰۱
	درون گروهی	۴۳/۱۳	۳۸۰	۰/۱۴		
	جمع	۵۱/۸۹	۳۸۲			
دستیابی جامعه به اطلاعات	بین گروهی	۷/۹۸	۲	۲/۱۰	۱۲/۲۱	۰/۰۰۱
	درون گروهی	۴۲/۴۴	۳۸۰	۰/۱۶		
	جمع	۴۹/۴۲	۳۸۲			
دسترسی به خدمات بهداشتی، سلامت	بین گروهی	۷/۱۳	۲	۲/۱۵	۱۲/۱۳	۰/۰۰۲
	درون گروهی	۴۷/۷۰	۳۸۰	۰/۱۴		
	جمع	۵۴/۸۳	۳۸۲			
دسترسی به امکانات آموزشی	بین گروهی	۵/۱۷	۲	۲/۱۵	۱۲/۱۱	۰/۰۰۰
	درون گروهی	۲۸/۳۴	۳۸۰	۰/۱۶		
	جمع	۳۳/۴۷	۳۸۲			

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

۵.۲. بررسی وضعیت عدالت اجتماعی در بین نواحی شهری چابهار با تأثیرپذیری از منطقه آزاد تجاری- صنعتی
جهت بررسی وضعیت عدالت اجتماعی در بین نواحی شهری چابهار با تأثیرپذیری از منطقه آزاد تجاری- صنعتی از شاخص ترکیبی توسعه انسانی (HDI)، استفاده شد، و در ادامه نیز از آمار فضایی استفاده گردید، آمار فضایی انواع گوناگونی دارد که در پژوهش حاضر از آزمون‌های میانگین نزدیک‌ترین همسایه و خودهمبستگی فضایی استفاده گردیده شد.

روش محاسبه مدل میانگین نزدیکترین فاصله همسایگی		روش محاسبه مدل خود همبستگی فضایی	
$ANN = \frac{D_0}{D_E}$	$D_E = \frac{0.5}{\sqrt{n/A}}$	$S_0 = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n w_{ij}$	$I = \frac{n \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n w_{ij} z_i z_j}{S_0 \sum_{i=1}^n z_i^2}$
$D_0 = \frac{\sum_{i=1}^n d_i}{n}$	$Z_{ANN} = \frac{D_0 - D_E}{S_E}$	$E(I) = -1/(n - 1)$	$Z_I = \frac{I - E[I]}{\sqrt{I(I)}}$
$SE = \frac{0.26136}{\sqrt{n^2/A}}$		$V(I) = E(I^2) - E(I)^2$	

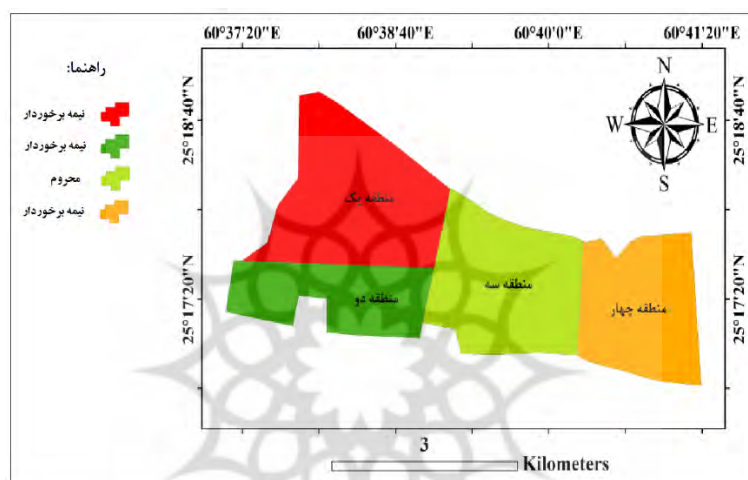
شکل ۳. روش محاسبه آزمون‌های فضایی

تحلیل شاخص عدالت اجتماعی بر اساس فرایند تجزیه و تحلیل صورت گرفته در سطح نواحی شهر چابهار نشان می‌دهد که عدالت اجتماعی با توجه به گویه‌های عدالت اجتماعی با تأثیرپذیری از منطقه آزاد تجاری- صنعتی در سطح شهر چابهار رعایت نشده است. جزئیات و اطلاعات بیشتر در این زمینه در جدول (۶) و شکل (۴)، ارائه می‌گردد.

جدول ۶. تحلیل وضعیت عدالت اجتماعی در سطح ناحیه شهر چابهار

وضعیت عدالت در سطح هر ناحیه بر حسب درصد					
ناحیه	کاملاً محروم	محروم	نیمه برخوردار	برخوردار	جمع سطری
ناحیه یک	۰/۰	۱۶/۵	۶۵/۶	۱۸/۰	۱۰۰
ناحیه دو	۰/۰	۱۲/۹	۸۱/۴	۵/۷	۱۰۰
ناحیه سه	۱۶/۴	۵۰/۸	۲۴/۴	۸/۵	۱۰۰
ناحیه چهار	۱۹/۵	۳۱/۲	۴۱/۱	۸/۲	۱۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

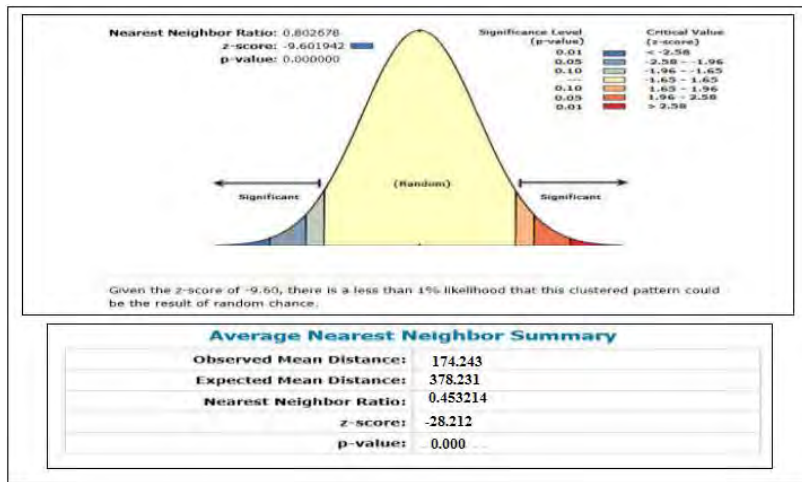

شکل ۴. وضعیت عدالت اجتماعی در نواحی شهری چابهار (منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱)

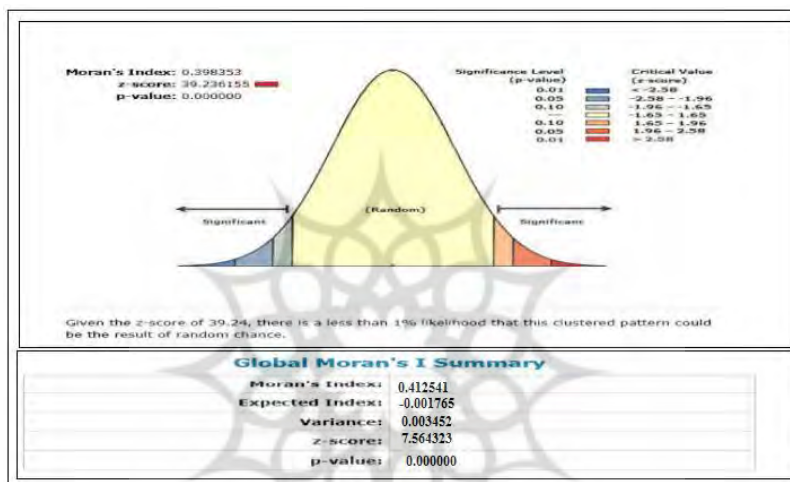
بررسی و تحلیل حاصل از نتایج در بین نواحی شهری چابهار نشان می‌دهد که با توجه به گویه‌های عدالت اجتماعی، وضعیت عدالت اجتماعی با تأثیرپذیری از منطقه آزاد تجاری- صنعتی در ناحیه یک با مقدار ۶۵/۶ درصد نیمه برخوردار، در ناحیه دو وضعیت عدالت اجتماعی با مقدار ۸۱/۴ درصد نیمه برخوردار، وضعیت عدالت اجتماعی در ناحیه سه با مقدار ۵۰/۸ درصد محروم، در نهایت، وضعیت عدالت اجتماعی در ناحیه چهار با مقدار ۴۱/۱ در گزینه نیمه برخوردار قرار گرفته است. بررسی و تحلیل حاصل از نتایج جدول (۶)، در میزان برخورداری از عدالت در درون نواحی تفاوت وجود دارد. در ناحیه یک و دو میزان برخورداری از عدالت اجتماعی وضعیت مناسبی وجود دارد. شکل (۴)، نیز نشان دهنده این موضوع می‌باشند.

در ادامه نیز نتایج حاصل از تحلیل آزمون میانگین نزدیک‌ترین همسایه پرداخته شده است. شکل (۵)، بر اساس نتایج عددی میانگین فاصله مشاهده شده ۱۷۴/۲۴۳ می‌باشد، این در حالی است که مقدار میانگین فاصله مورد انتظار ۳۷۸/۲۳۱ محاسبه شده است. نسبت نزدیک‌ترین همسایه ۰/۴۵۳۲۱۴ اندازه‌گیری شده و چون کوچکتر از ۱ است نتیجه گرفته می‌شود که عدالت اجتماعی به صورت خوشه‌ای در نواحی شهر چابهار توزیع شده بدین معنی که در توزیع عدالت اجتماعی در سطح نواحی شهر چابهار به نواحی یک و دو توجه ویژه شده و نواحی چهار و سه از دید مدیران شهری حذف شده‌اند.

شکل ۵. نزدیک‌ترین فاصله همسایگی عدالت اجتماعی با عملکرد ناحیه‌ای (منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱)

شکل ۶. خود همبستگی فضایی عدالت اجتماعی با عملکرد ناحیه‌ای (منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱)

بر اساس نتایج شکل (۶)، آزمون خود همبستگی فضایی عدالت اجتماعی، شاخص موران $0/412541$ ، می‌باشد و از آنجا که مقدار آن مثبت، بالای صفر و نزدیک به یک است، می‌توان نتیجه گرفت که الگوی عدالت اجتماعی با عملکرد ناحیه‌ای در شهر چابهار دارای خود همبستگی فضایی و دارای الگوی خوشه‌ای می‌باشد. در صورتی که عدالت اجتماعی به صورت نرمال و یا عادلانه در نواحی شهر چابهار لحاظ گردد، مقدار شاخص موران باید $0/003452$ می‌شد. با توجه به اینکه شاخص Z $7/564323$ و مقدار Value صفر است می‌توان همبستگی یا خوشه‌ای بودن الگوی عدالت اجتماعی با عملکرد ناحیه را در شهر چابهار تأیید کرد، در واقع نتایج گویای نامتوازن بودن عدالت اجتماعی در شهر چابهار و نابرابری فضایی در این شاخص اجتماعی می‌باشد.

۶. نتیجه‌گیری

مجاورت منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار با شهر چابهار سبب ایجاد تغییرات اجتماعی در این شهر شده است و می‌تواند سهم بسزایی در توسعه اجتماعی این شهر بازی کند. سنجش و ارزیابی مستمر از تغییرات و پیامدهای اجتماعی ناشی از فعالیت‌های مناطق آزاد تجاری - صنعتی در مراکز جمعیتی پیرامونی آن، به ویژه در کشورهای در حال توسعه، ضرورتی اجتناب ناپذیر در کاهش پیامدهای منفی اجتماعی به عنوان موانعی در تحقق پایداری اجتماعی و امنیت این فعالیت‌ها می‌باشد. در این راستا هدف پژوهش حاضر سنجش اثرات منطقه آزاد تجاری - صنعتی بر عدالت (اجتماعی) در شهر چابهار است. نتایج همبستگی بین عدالت اجتماعی و منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار، نشان از همبستگی قوی بین گویه‌های عدالت اجتماعی و منطقه آزاد تجاری - صنعتی گویای می‌باشد.

تحلیل رگرسیون، متغیر منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار به عنوان متغیر مستقل و گویه‌های عدالت اجتماعی به عنوان متغیر وابسته به شیوه گام به گام وارد تحلیل شدند. بر اساس ضریب تعیین تعدیل شده ۹۵ درصد تغییرات متغیر وابسته (عدالت اجتماعی) به وسیله متغیر مستقل (منطقه آزاد-تجاری) تبیین می‌شود و پس از پنج گام متوالی، گویه‌های مورد نظر در معادله رگرسیون باقی ماندند که مقدار آماره F برابر با ۳۹۸/۰۸۹ در سطح ۹۹ درصد اطمینان معنی‌دار شد که حاکی از معنی‌دار بودن رگرسیون می‌باشد. این وضعیت نشان می‌دهد که منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار در توسعه تمامی گویه‌های عدالت اجتماعی موثر بوده است. همچنین نتایج نشان داد منطقه آزاد تجاری - صنعتی بیشترین تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم خود را از میان گویه‌های عدالت اجتماعی بر گویه دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی، و کمترین تأثیرات خود را بر شاخص عدالت اقتصادی در شهر چابهار داشته است. در ادامه نیز نتایج حاصل از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه نشان داد که با توجه به اینکه سطح معناداری از (۰/۰۵) کمتر است، با اطمینان ۰/۹۵ می‌توان گفت که در میان نواحی شهر چابهار به لحاظ تأثیر منطقه آزاد تجاری - صنعتی در توسعه شاخص‌های عدالت اجتماعی تفاوت معناداری وجود دارد.

تحلیل شاخص عدالت اجتماعی بر اساس فرایند تجزیه و تحلیل صورت گرفته در سطح کلان نواحی شهر چابهار نشان می‌دهد که عدالت اجتماعی با توجه به گویه‌های عدالت اجتماعی در سطح شهر چابهار رعایت نشده است. نتایج نشان داد در بین نواحی شهری چابهار نشان می‌دهد که با توجه به گویه‌های عدالت اجتماعی، وضعیت عدالت اجتماعی در ناحیه یک با مقدار ۶۵/۶ درصد نیمه برخوردار، در ناحیه دو وضعیت عدالت اجتماعی با مقدار ۸۱/۴ درصد نیمه برخوردار، وضعیت عدالت اجتماعی در ناحیه سه با مقدار ۵۰/۸ درصد محروم، در نهایت، وضعیت عدالت اجتماعی در ناحیه چهار با مقدار ۴۱/۱ در گزینه نیمه برخوردار قرار گرفته است. بررسی و تحلیل حاصل در فضای درون هر ناحیه شهری نشان می‌دهد که تفاوت در میزان برخوردارگی از عدالت در درون هر ناحیه وجود دارد. در ناحیه یک و دو میزان برخوردارگی از عدالت اجتماعی در وضعیت مناسبی قرار دارد. همچنین آزمون میانگین نزدیکترین همسایه نشان از نامتوازن بودن عدالت اجتماعی در شهر چابهار و نابرابری فضایی در این شاخص اجتماعی می‌باشد.

نتایج پژوهش حاضر با پژوهش‌های لطیفی و قائم‌پور (۱۳۹۵)، ژن شان و همکاران (۲۰۱۹)، روات (۲۰۱۱)، هم راستا می‌باشد.

در نهایت با توجه به نتایج پیشنهادات ذیل ارائه شد:

- طبق نتایج رتبه‌بندی نواحی چهارگانه شهر چابهار، ناحیه ۴ از نظر شاخص‌های اجتماعی کمترین میزان تأثیرپذیری را از منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار به خود اختصاص داده است. بنابراین لزوم توجه اساسی به تقویت و بهبود وضعیت شاخص‌های مذکور در این ناحیه در برنامه‌ریزی‌های آتی شهر چابهار پیشنهاد می‌گردد.
- پیشنهاد می‌شود توزیع خدمات رفاهی شهری بر اساس تغییرات جمعیتی اعمال شود و شعاع خدمات‌رسانی به عنوان عاملی تأثیرگذار در سنجش عدالت اجتماعی مدنظر باشد.

منابع

- بابایی فرد، اسدالله (۱۳۸۹). توسعه فرهنگی و توسعه اجتماعی در ایران. *فصلنامه‌ی رفاه اجتماعی*، ۱۰ (۳۷)، صص. ۷-۵۶.
- بحرینی، سید حسین (۱۳۷۷). شهرسازی و توسعه پایدار. *ماهنامه رهیافت*، ۵ (۱۷)، صص. ۲۸-۳۹.
- بیات، مقصود و صفری، رباب (۱۳۹۱). سنجش سطوح توسعه‌یافتگی بخش کشاورزی شهرستان‌های استان فارس. *فصلنامه اطلاعات جغرافیایی «سپهر»*، ۲۱ (۸۳)، صص. ۷۷-۸۱.
- حسینی، محمدرضا و افکانه، فوزیه (۱۳۹۴). بررسی جامعه‌شناختی تأثیر منطقه آزاد اروند بر توسعه اقتصادی و اجتماعی شهرستان‌های آبادان و خرمشهر. *سومین کنفرانس ملی جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی*، تهران.
- درویشی، فرزاد؛ محسنی، رضاعلی و مهاجری، اصغر (۱۴۰۰). رابطه توسعه اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی (مطالعه موردی: شهر تهران). *پژوهشنامه نظم و امنیت انتظامی*، ۱۴ (۳)، صص. ۲۲۳-۲۴۸.
- رستم‌گورانی، ابراهیم؛ بیرانوندزاده، مریم؛ علی‌زاده، سیددانا و حشمتی‌جدید، مهدی (۱۳۹۲). بررسی جایگاه مناطق آزاد تجاری جزیره قشم در توسعه پایدار و امنیت اجتماعی. *فصلنامه آمایش سرزمین*، ۵ (۱)، صص. ۲۷-۴۹.

- رشنودی، اصغر؛ سلطانی، مرتضی؛ کردنائیج، اسدالله و حمیدی‌زاده، علی (۱۳۹۸). طراحی چارچوب رقابت‌پذیری مناطق آزاد تجاری-صنعتی در سطح بین‌المللی با رویکرد فراترکیب. *مجله علوم و فنون دریایی*، ۱۸ (۳)، صص. ۱۴-۴۲.
- زاکس، ولفگانگ (۱۳۷۷). *نگاهی نو به مفاهیم توسعه*. ترجمه فریده فرهی و وحید بزرگی، تهران: نشر مرکز.
- مرکز آمار کشور (۱۳۹۵). *نتایج سرشماری ۱۳۹۵*.
- سالنامه آماری استانداری سیستان و بلوچستان (۱۴۰۰). *استانداری سیستان و بلوچستان*.
- صدوق، سیدحسین؛ سجادی، ژیلا و امیری، سیدنورالدین (۱۳۹۳). تحلیل پایداری اجتماعی اثرات توسعه صنعتی منطقه ویژه پارس جنوبی در بخش عسلویه. *نشریه جغرافیا*، ۱۲ (۴۱)، صص. ۶۳-۸۱.
- طالبیان، سید امیر؛ فاضلی، محمد و دغاقله، عقیل (۱۳۸۷). تحلیل تاثیر اجتماعی توسعه صنعتی در منطقه عسلویه. *نشریه‌نامه علوم اجتماعی*، ۱۶ (۳۳)، صص. ۵۵-۷۵.
- عزتی، عزت‌اله و شکری، شمس‌الدین (۱۳۹۱). بررسی جایگاه چابهار در ترانزیت شمال جنوب و نقش آن در توسعه شهرهای همجوار. *فصلنامه جغرافیایی سرزمین*، ۹ (۴)، صص. ۱-۱۴.
- کرمی، اژدر (۱۳۷۴). اثرات اقتصادی و اجتماعی مناطق آزاد تجاری - صنعتی (مطالعه موردی: آذربایجان شرقی و غربی). طرح پژوهشی، دانشگاه تبریز.
- گوردون، کالن (۱۳۸۷). *گزیده منظر شهری*. ترجمه منوچهر طبیبیان، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- لطیفی، غلامرضا و قائم‌پور، محمدعلی (۱۳۹۵). تاثیر مناطق ویژه اقتصادی بر رفاه و توسعه اجتماعی مناطق شهری و روستایی (مطالعه موردی: منطقه ویژه اقتصادی سلفچگان). *فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، ۷ (۲۷)، صص. ۱۸۹-۲۲۴.
- محمدزاده، حیدر؛ ساروخانی، باقر و ادهمی، عبدالرضا (۱۳۹۹). طراحی مدلی برای رابطه سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی در مناطق آزاد تجاری. *مطالعات جامعه‌شناسی*، ۱۳ (۴۹)، صص. ۷-۲۹.
- مک‌لالین، جی‌برایان (۱۳۸۵). *برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، رویکرد سیستمی*. ترجمه: فرح حبیب، تهران: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.
- منطقه آزاد چابهار (۱۳۷۹). ویژه‌نامه گزارش عملکرد از سال ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۹.
- نبی‌زاده ذوالپیرانی، مازیار؛ عظیمی، نورالدین و محمدپور، صابر (۱۴۰۱). ارزیابی کیفیت فضاهای عمومی شهر با رویکرد عدالت اجتماعی (مطالعه موردی: خیابان های شهر رشت). *پژوهشهای جغرافیای انسانی*، ۵۴ (۱)، صص. ۱۹۳-۲۱۷.
- ولی‌قلی‌زاده، علی و ذکی، یاشار (۱۳۸۷). بررسی و تحلیل جایگاه ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی ایران برای کشورهای CIS. *فصلنامه بین‌المللی ژئوپولیتیک*، ۴ (۱۳)، صص. ۲۱-۵۶.
- هاروی، دیوید (۱۳۷۹). *عدالت اجتماعی و شهر*. ترجمه فرخ حسامیان و محمدرضا حائری، انتشارات شرکت پردازش و برنامه‌ها.
- هال، پتر (۱۳۸۷). *برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای*. ترجمه: جلال تبریزی. تهران: انتشارات پردازش و برنامه‌ریزی شهری (وابسته به شهرداری تهران).
- Azevedo, C. L., Iacob, M. E., Almeida, J. P. A., van Sinderen, M., Pires, L. F., and Guizzardi, G. (2015), Modeling resources and capabilities in enterprise architecture: A well founded ontology-based proposal for ArchiMate. *Information Systems*, 54, pp. 235-262
- Blue, G., Rosol, M., and Fast, V. (2019). Justice as Parity of Participation: Enhancing Arnstein's Ladder Through Fraser's Justice Framework. *Journal of the American Planning Association*, 85(3), pp. 363-376.
- Choudhary, A., Akhtar, S., and Zaheer, A. (2013). Impact of Transformational and Servant Leadership on Organizational Performance: A Comparative Analysis. *J Bus Ethics*, 116, pp. 433-440.
- Lake, R. W. (2016). Justice as subject and object of planning. *International Journal of Urban and Regional Research*, 40(6), pp. 1205-1220.
- Mladenović, M. N., (2017), Transport justice: designing fair transportation systems. *Transport Reviews*, 37(2), pp. 245-246.
- Rawat, V., Bhushan, M., and Surepally, S. (2011). *The impact of special economic zones in India: A case study of Polepally SEZ*. International Land Coalition.
- Thomas, A. H. (2003). Service industries, globalization, and urban restructuring within the Asia-Pacific: new development trajectories and planning responses, *Progress in Planning*, 61(1), pp. 1-74.
- United Nations. (2002). *Financing Global Social Development Symposium, Feb. 7. Annotated Agenda and Programme of Work, Department of Economic and Social Affairs*. United Nations, New York.
- Woessner, M. (2010), a new ontology for the era of the New Economy: On Edward W. Soja's Seeking Spatial Justice. *City: analysis of urban trends, Culture, theory, policy, action*, 14 (6), pp. 601-603.
- Zhenshan, Y., Yuxuan, W., and Zhigao, L. (2019). Improving socially inclusive development in fast urbanized area: Investigate livelihoods of immigrants and non-immigrants in Nansha Special Economic Zone in China. *Habitat International*, Volume 86, pp. 10-18.

References

- Azevedo, C. L., Iacob, M. E., Almeida, J. P. A., van Sinderen, M., Pires, L. F., and Guizzardi, G. (2015). Modeling resources and capabilities in enterprise architecture: A well founded ontology-based proposal for ArchiMate. *Information Systems*, 54, pp. 235-262
- BabaeiFard, A. (2010). Cultural Development and Social Development in Iran. *Social Welfare Quarterly*, 10 (37), pp 7-56. [In Persian]
- Bahreini, S. h. (1998). Urban Planning and Sustainable Development, *Rahyafat Monthly*, 5 (17), pp. 39-28. [In Persian]
- Bayat, M., Safari, R. (2012). Measuring agricultural development levels. *Scientific- Research Quarterly of Geographical Data (SEPEHR)*, 21(83), pp. 77-81. [In Persian]
- Blue, G., Rosol, M., and Fast, V. (2019). Justice as Parity of Participation: Enhancing Arnstein's Ladder Through Fraser's Justice Framework. *Journal of the American Planning Association*, 85(3), pp. 363-376.
- Chabahar Free Zone. (2000). Special issue of performance report from 1992 to 2000. [In Persian]
- Choudhary, A., Akhtar, S., and Zaheer, A. (2013). Impact of Transformational and Servant Leadership on Organizational Performance: A Comparative Analysis. *J Bus Ethics*, 116, pp. 433-440.
- Country Statistics Organization. (2016). *Census results 2016*. [In Persian]
- Darvishi, F., Mohseni, R. A., and Mohajeri, A. (1400). the relationship between social development and the sense of social security (case study: Tehran). *Research Journal of Police Order and Security*, 14(3), pp. 223-248. [In Persian]
- Ezzati, E., Shokri, S. (2012). Chabahar place in transit north and south, and its role in Development of neighboring cities. *Territory*, 9(4), pp. 1-14. [In Persian]
- Gordon, K. (2008). Selected urban landscape, translated by Manouchehr Tabibian, Tehran, *Tehran University Press*. [In Persian]
- Hall, p. (2008). *Urban planning and translation regions*. Translation: Jalal Tabrizi. Tehran: Urban Planning and Processing Publications (affiliated to Tehran Municipality). [In Persian]
- Harvey, d. (2000). *Social Justice and the City*. translated by Farrokh Hesamian and Mohammad Reza Haeri, Processing and Program Company Publications. [In Persian]
- Hosseini, M. R., Afkaneh, F. (2015). Sociological study of the impact of Arvand Free Zone on economic and social development of Abadan and Khorramshahr cities. Third National Conference on Sociology and Social Sciences, Tehran. [In Persian]
- Karami, A. (1995). Economic and Social Impacts of Free Trade-Industrial Zones (Case Study of East and West Azerbaijan), Research Project, University of Tabriz. [In Persian]
- Lake, R. W. (2016). Justice as subject and object of planning. *International Journal of Urban and Regional Research*, 40(6), pp. 1205-1220.
- Latefi, G., Ghaempour, M. (2016). Impact of Free Trade Zones on Welfare and Social Development of Urban and Rural Areas (Case Study: Salafchegan Free Trade Zone) Gholamreza Latifi, Mohammad Ali Ghaempour. *Social Development & Welfare Planning*, 8(27), pp. 197-232. [In Persian]
- McLalin, J. B. (2006). *Urban and regional planning, systemic approach, translated by Farah Habib*. Tehran: Islamic Azad University Press. [In Persian]
- Mladenović, M. N., (2017). Transport justice: designing fair transportation systems. *Transport Reviews*, 37(2), pp. 245-246.
- Mohammadzade, H., Sarukhani, B., and Adhami, A. (2021). Designing a model for the relationship between social capital and economic development in free trade zones. *Sociological studies*, 13(49), pp. 7-29. [In Persian]
- Nabizadeh Zolpirani, M., Azimi, N., and Mohammadpour, S. (2022). Assessing the quality of urban public spaces from social justice perspective (Case study of Rasht, Iran). *Human Geography Research*, 54(1), 193-217. [In Persian]
- Rashnoodi, A., Soltani, M., Kordnaeij, A., and Hamidzadeh, A. (2019). Designing a Metal Frame Work the Competitiveness of Free Industrial - Trade Zones at the international levels employing the Meta-Synthesis Approach. *Journal of Marine Science and Technology*, 18(3), pp. 14-42. [In Persian]
- Rawat, V., Bhushan, M., and Surepally, S. (2011). *The impact of special economic zones in India: A case study of Polepally SEZ*. International Land Coalition.
- Rostam Goorani, E., Beyranvandzadeh, M., Alizadeh, S., and Heshmati Jadid, M. (2013). Investigation the Position of Free Zone in the Qeshm Island in Sustained Development and Social Security. *Town and Country Planning*, 5(1), pp. 27-49. [In Persian]
- Sachs, W. (1998). *A New Look at the Concepts of Development*. translated by Farideh Farhi and Vahid Bozorgi, Markaz Publishing, Tehran. [In Persian]

- Seduq, S. H., Sajjadi, J., and Amiri, S. N. (2014). Analysis of social sustainability of the effects of industrial development of the South Pars Special Zone in Assaluyeh. *Geography*, 12 (41), pp. 81-63. [In Persian]
- Statistical Yearbook of Sistan and Baluchestan Governorate. (2021). Sistan and Baluchestan Governorate. [In Persian]
- Talebian, S. A., Fazeli, M., Deghaghleh, A. (2008). Analysis of the social impact of industrial development in Assaluyeh region, *Journal of Social Sciences Letter*, 16 (33), pp. 55-75. [In Persian]
- Thomas, A. H. (2003). Service industries, globalization, and urban restructuring within the Asia-Pacific: new development trajectories and planning responses, *Progress in Planning*, 61(1), pp. 1-74.
- United Nations. (2002). *Financing Global Social Development Symposium, Feb. 7. Annotated Agenda and Programme of Work, Department of Economic and Social Affairs*. United Nations, New York.
- Valigholi Zadeh, A., Zaki, Y. (2008). A Study of Geopolitical and Geo-economic Status of Iran Vis-à-vis CIS Countries. *Geopolitics Quarterly*, 4(13), pp. 21-56. [In Persian]
- Woessner, M. (2010), a new ontology for the era of the New Economy: On Edward W. Soja's Seeking Spatial Justice. *City: analysis of urban trends, Culture, theory, policy, action*, 14 (6), pp. 601-603.
- Zhenshan, Y., Yuxuan, W., and Zhigao, L. (2019). Improving socially inclusive development in fast urbanized area: Investigate livelihoods of immigrants and non-immigrants in Nansha Special Economic Zone in China. *Habitat International*, Volume 86, pp. 10-18.

نحوه استناد به این مقاله:

میهن‌خواه، عبدالمجید؛ حافظ‌رضازاده، معصومه و انوری، محمودرضا (۱۴۰۲). سنجش اثرات منطقه آزاد تجاری - صنعتی بر عدالت اجتماعی در شهر چابهار. *مطالعات جغرافیایی نواحی ساحلی*، ۴ (۱۲)، صص. ۱-۱۶.
DOI: 10.22124/GSCAJ.2023.22203.1160

Copyrights:

Copyright for this article are retained by the author(s), with publication rights granted to *Geographical studies of Coastal Areas Journal*. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

